

การพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาเพื่อการประยุกต์ใช้
ในบริบทสถาบันอุดมศึกษาที่มีสาขาวิชาอิสลามศึกษาในประเทศไทย*

THE DEVELOPMENT OF A FRAMEWORK FOR RESEARCH METHODOLOGY IN
ISLAMIC AND MUSLIM STUDIES FOR APPLICATION IN HIGHER EDUCATION
INSTITUTIONS OFFERING ISLAMIC STUDIES PROGRAMS IN THAILAND

อิสมาแอ กาเต๊ะ

Ismaie Katih

คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ปัตตานี ประเทศไทย

Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkla University, Pattani Campus, Pattani, Thailand

Corresponding author E-mail: isma-ie.k@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาให้สามารถประยุกต์ใช้ได้
ได้ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนสาขาอิสลามศึกษาในประเทศไทย โดยเน้นการผสมผสานหลักการศาสนา
อิสลามกับระเบียบวิธีวิจัยร่วมสมัย เพื่อสร้างองค์ความรู้ที่มีความเที่ยงตรง คุณธรรม และตอบโจทย์สังคมมุสลิม
ร่วมสมัย การวิจัยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากสองแหล่ง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์
ผู้ทรงคุณวุฒิจาก 8 สถาบัน รวม 22 คน ด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ข้อมูลทั้งสองส่วนถูกวิเคราะห์แบบ
คู่ขนาน โดยเปรียบเทียบประเด็นจากวรรณกรรมกับข้อเสนอของผู้เชี่ยวชาญ แล้วสังเคราะห์ร่วมกันภายใต้กรอบ
ของอิสลามและแนวคิดการวิจัยสมัยใหม่ โดยเน้นความเป็นระบบ ความถูกต้องเชิงหลักการ และความสอดคล้อง
กับความเป็นจริงของสังคมมุสลิมไทยร่วมสมัยทั้งในมิติทฤษฎีและการประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมการใช้จริงในพื้นที่
จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารและข้อเสนอของผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการวิจัยได้นำไปสู่การพัฒนาแนวทางกรอบวิธี
วิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ที่ประกอบด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การกำหนดหัวข้อวิจัยที่ตอบสนอง
ปัญหาสังคมมุสลิมร่วมสมัย 2) การตั้งวัตถุประสงค์และคำถามวิจัยที่อยู่บนหลักศาสนา 3) การเลือกแนวทางวิจัย
ที่ผสมผสานกับกรอบสมัยใหม่ 4) การใช้กรอบทฤษฎีจากอัลกุรอานและฮิสซันนะฮ์ 5) การเก็บข้อมูลและอ้างอิง
ตามหลักวิชาการอิสลาม 6) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยยึดหลักการอิสลาม เช่น อัล-ฮัดล และอัล-บัยยีนะฮ์ และ
7) การจัดทำบรรณานุกรมและภาคผนวกอย่างเป็นระบบ งานวิจัยนี้มีคุณูปการต่อการพัฒนาหลักสูตร การเรียน
การสอน และการสร้างนักวิจัยที่สามารถผสมผสานศรัทธากับการแก้ปัญหาสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: วิธีวิจัย, อิสลามศึกษา, มุสลิมศึกษา**Abstract**

This study aims to develop a framework for research methodology in Islamic and Muslim studies that can be effectively applied within the context of higher education institutions offering programs in Islamic studies in Thailand. Emphasis is placed on integrating Islamic principles with

*Received May 6, 2025; Revised May 21, 2025; Accepted May 24, 2025

contemporary methodological approaches to produce knowledge that is accurate, ethical, and responsive to the needs of contemporary Muslim societies. The study employs a qualitative research design, collecting data from two primary sources: academic literature and structured interviews with 22 experts from eight institutions. The data from both sources were analyzed in parallel by comparing insights from the literature with expert opinions, then synthesizing them within an Islamic epistemological framework alongside modern research paradigms. The analysis emphasizes systematicity, conceptual accuracy, and contextual relevance to the socio-religious realities of contemporary Thai Muslim society, both in theory and practice, to promote localized applicability. Findings from the document analysis and expert consultations led to the formulation of a seven-component integrated framework: 1) Selecting research topics that address contemporary issues within Muslim communities, 2) Articulating research objectives and questions grounded in Islamic principles, 3) Choosing research paradigms that integrate revelation (wahy) with modern approaches, 4) Applying theoretical frameworks based on the Qur'an and Sunnah, 5) Employing data collection and citation methods aligned with Islamic scholarly ethics, 6) Analyzing data based on Islamic values such as justice (Al-'Adl) and evidence (Al-Bayyinah), and 7) Preparing bibliographies and appendices systematically. This research contributes to curriculum development, instructional practices, and the cultivation of researchers capable of integrating faith with effective responses to contemporary societal challenges.

Keywords: Research Methodology, Islamic Studies, Muslim Studies

บทนำ

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกยุคใหม่ การวิจัยถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถตอบสนองต่อปัญหาและพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ สถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนสาขาวิชาอิสลามศึกษาในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลาม ทว่าหลายแห่งยังขาดกรอบวิธีวิจัยที่มีความชัดเจนและเหมาะสมกับธรรมชาติของศาสตร์อิสลามศึกษาและบริบทของมุสลิมศึกษาในสังคมไทย แม้ว่านโยบายระดับชาติ เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หรือยุทธศาสตร์ด้านการศึกษาของ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2566) จะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมงานวิจัยที่ตอบโจทย์สังคมและมีคุณภาพ แต่ยังไม่มีความชัดเจนเฉพาะที่ชี้แนะการวิจัยในศาสตร์อิสลามศึกษาโดยสอดคล้องกับกรอบนโยบายจาก แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 พ.ศ. 2566 - 2570 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาทุนมนุษย์และการเสริมสร้างสังคมฐานความรู้ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) นอกจากนี้งานวิจัยร่วมสมัยในระดับนานาชาติได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการพัฒนารอบวิธีวิจัยที่สอดคล้องกับหลักการอิสลามและสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทปัจจุบันได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การศึกษาของ (Bakar, M. A. et al., 2022) ได้เสนอแนวทางการวิจัยที่ผสมผสานระหว่างหลักการอิสลามและระเบียบวิธีวิจัยร่วมสมัย เพื่อให้การวิจัยในศาสตร์อิสลามมีความทันสมัยและตอบสนองต่อความท้าทายของยุคปัจจุบัน

ในปัจจุบัน การพัฒนางานวิจัยในสาขาอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษายังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ โดยเฉพาะในด้านกรอบแนวทางและระเบียบวิธีวิจัย (research methodology) ที่ใช้ในการผลิตองค์ความรู้ให้มีคุณภาพสอดคล้องทั้งกับหลักวิชาการสมัยใหม่และหลักการของศาสนาอิสลาม จากการศึกษาผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น งานของ อับดุลรอซซัค มะณี พบว่า กรอบวิธีวิจัยในงานอิสลามศึกษายังขาดความเป็นระบบและ

ไม่สามารถเชื่อมโยงกับแนวทางทางวิชาการร่วมสมัยได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้การพัฒนาองค์ความรู้ในสาขานี้มีข้อจำกัดในด้านคุณภาพและการนำไปใช้จริงในบริบทสังคมมุสลิมไทย (อับดุลรอซซัค มะณี, 2565) นอกจากนี้แนวคิดเชิงปรัชญาการวิจัยร่วมสมัย โดยเฉพาะการเลือกกรอบแนวคิดวิธีวิทยา (research paradigm) ที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของศาสตร์ศาสนา ได้รับการเน้นย้ำในงานของ Nasution, A. et al. ว่า การวิจัยในสาขาอิสลามศึกษา ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของ epistemology of revelation (วะหีย์) ควบคู่กับเครื่องมือเชิงเหตุผลและประจักษ์นิยมจากสังคมศาสตร์ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความศรัทธาและกรอบวิเคราะห์เชิงวิชาการ อันเป็นแนวทางที่สามารถตอบสนองต่อความซับซ้อนของปัญหาในโลกสมัยใหม่ (Nasution, A. et al., 2023)

ในทางปฏิบัติ กลุ่มผู้สอนและนักวิจัยในระดับอุดมศึกษาจำนวนมากยังคงประสบปัญหาในการเลือกแนวทางการวิจัยที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของปัญหาที่ศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเทววิทยาอิสลาม (Islamic Theology), จริยธรรม (Akhlaq), หรือความหลากหลายทางวัฒนธรรมของมุสลิมร่วมสมัย ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทั้งกรอบวะหีย์และแนวคิดร่วมสมัยในการวิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง (Najimudeen, M. R., 2022) อย่างไรก็ตาม การขาดกรอบแนวทางการบูรณาการที่ชัดเจน ทำให้ผลงานวิจัยที่ได้มักไม่สามารถตอบสนองต่อปัญหาหรือเสนอแนวทางแก้ไขที่ตรงประเด็นกับบริบทของสังคมมุสลิมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากรายงานของสำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สป.อว.) พบว่า ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา มีการผลิตวิทยานิพนธ์และงานวิจัยในสาขาอิสลามศึกษากว่า 1,000 เรื่อง แต่กว่า 70% ไม่มีการอ้างอิงถึงกรอบทฤษฎีหรือวิธีวิทยาที่มีรากฐานจากหลักการอิสลามโดยตรง (สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2565) ส่งผลให้การพัฒนาองค์ความรู้ในสาขานี้ยังไม่สามารถสะท้อน “จิตวิญญาณของศาสตร์อิสลาม” อย่างแท้จริงได้

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาที่มีความสอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลามและสามารถประยุกต์ใช้ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง งานวิจัยชิ้นนี้มีเป้าหมายเพื่อเสนอแนวทางกรอบวิธีวิจัยที่เป็นระบบ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ได้จริง อันจะช่วยยกระดับคุณภาพงานวิจัยทางอิสลามศึกษาในประเทศไทย และส่งเสริมการพัฒนาองค์ความรู้ที่มีความหมายต่อการแก้ไขปัญหาและยกระดับสังคมมุสลิมไทยในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับหลักการอิสลามและบริบทของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาอิสลามศึกษาในประเทศไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์องค์ความรู้ แนวคิด และประสบการณ์ของผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาให้สามารถประยุกต์ใช้ในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาไทยได้อย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลจากสองแหล่งหลัก ได้แก่ การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งให้ข้อมูลทั้งในเชิงลึกและเชิงกว้าง

รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เพื่อศึกษาทัศนะและข้อเสนอแนะในการพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยในสาขาอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาในระดับอุดมศึกษา กระบวนการ ประกอบด้วย การวิเคราะห์เอกสารวิชาการที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัยอิสลามศึกษา และการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างกับผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้คำถามที่ออกแบบไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงประเด็น ข้อมูลทั้งหมดได้รับการวิเคราะห์และตีความตามหลักวิชาการและแนวคิดหลักในอิสลาม เช่น มัคอศิดะรีอะฮ์ และอุซูลุฟิฮ์ เพื่อ

จัดทำกรอบวิธีวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทของสถาบันอุดมศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การกำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นไปที่บุคลากรในระดับอุดมศึกษาที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา ทั้งในด้านการสอน การวิจัย และการพัฒนาหลักสูตร ประชากรเป้าหมายประกอบด้วย นักวิจัย อาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์หรือมีบทบาทเชิงนโยบายในศาสตร์ดังกล่าวในบริบทของประเทศไทย

กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกจากผู้ที่มีคุณสมบัติเฉพาะตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย รวมทั้งสิ้น 22 คน จาก 8 หน่วยงานหลัก ที่มีบทบาทในการจัดการอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี 10 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏวราชนครินทร์ 2 คน มหาวิทยาลัยฟาฏอนี 3 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา 1 คน มหาวิทยาลัยรังสิต 1 คน มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา 1 คน ศูนย์วิจัยมุสลิมศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 1 คน สำนักงานจุฬาราชมนตรี 1 คน การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างครอบคลุมผู้เชี่ยวชาญจากภูมิภาคต่าง ๆ และหลากหลายประเภทของสถาบัน ทำให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนมุมมองเชิงระบบของการจัดการอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาได้อย่างรอบด้านและน่าเชื่อถือ

วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง

ในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสำหรับการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยยึดหลักเกณฑ์ที่ชัดเจนในการพิจารณาคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูล เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยคุณสมบัติสำคัญของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย 1) มีประสบการณ์ในด้านการสอนหรือการวิจัยเกี่ยวกับอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี 2) ดำรงตำแหน่งวิชาการ หรือมีบทบาทสำคัญในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรหรือกำกับทิศทางการวิจัยในสาขาดังกล่าว และ 3) มีผลงานตีพิมพ์หรือได้รับการยอมรับในแวดวงวิชาการ

การกำหนดกลุ่มตัวอย่างในลักษณะนี้เปิดโอกาสให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่มีความลึก (Depth) และหลากหลายของมุมมอง (Diversity) จากผู้เชี่ยวชาญที่มีบทบาทในบริบทที่แตกต่างกัน ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ประเภทของสถาบัน และภารกิจทางวิชาการ ซึ่งช่วยส่งเสริมให้ผลการวิจัยมีความรอบด้านและเชื่อถือได้ในเชิงวิชาการ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือหลักที่ใช้ในการเก็บข้อมูลวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview Schedule) ซึ่งออกแบบตามกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์และประเด็นศึกษาที่กำหนดไว้ เครื่องมื่อดังกล่าวผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญอย่างน้อย 3 คน โดยพิจารณาใน 3 ด้านสำคัญ ได้แก่ 1) ความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) เพื่อให้มั่นใจว่าคำถามสอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัย 2) ความชัดเจนของถ้อยคำ เพื่อป้องกันความคลุมเครือ และ 3) ความครอบคลุมของประเด็นที่เกี่ยวข้อง

แบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย คำถามทั้งปลายเปิดและปลายปิด ซึ่งแบ่งออกเป็นหมวดหมู่ตามหัวข้อสำคัญ ได้แก่ แนวทางการวิจัยที่เหมาะสมกับอิสลามศึกษา ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานวิจัย และข้อเสนอเชิงนโยบาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สามารถนำไปวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลถูกรวบรวมจาก 2 แหล่งหลัก

1. ข้อมูลทุติยภูมิ: การศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับระเบียบวิธีวิจัยอิสลามศึกษา เช่น หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ วารสาร งานวิจัยที่ผ่านมา แนวคิดเชิงทฤษฎี และมาตรฐานงานวิจัยในโลกมุสลิมและไทย

2. ข้อมูลปฐมภูมิ: ได้มาจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือหลัก ข้อมูลที่ได้รับจะนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกับข้อมูลเอกสาร เพื่อพัฒนาให้ได้กรอบแนวทางการวิจัยที่ครอบคลุมและหลากหลายมิติ

ผู้วิจัยยังใช้ วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ซึ่งเหมาะสมกับลักษณะของข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยมุ่งเน้นการตีความหมายในบริบทของผู้ให้ข้อมูล และการสังเคราะห์สาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับกรอบแนวคิดของงานวิจัย รวมถึงหลักการอิสลามศึกษาในบริบทของสังคมไทย

ขั้นตอนการวิเคราะห์เริ่มจากการสรุปผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดอย่างเป็นระบบ โดยจัดเรียงเนื้อหาตามลำดับคำถามในแบบสัมภาษณ์ จากนั้นผู้วิจัยได้จำแนกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะของคำตอบ ได้แก่ แนวคิด ปัญหา อุปสรรค ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และแนวทางการพัฒนา โดยยึดหลักการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ซึ่งมุ่งวิเคราะห์ข้อมูลอย่างมีโครงสร้าง เพื่อให้สามารถอธิบายปรากฏการณ์หรือข้อคิดเห็นต่าง ๆ ได้อย่างมีนัยสำคัญและสอดคล้องกับบริบทการวิจัย

ในการวิเคราะห์ดังกล่าว ผู้วิจัยได้เชื่อมโยงข้อมูลกับกรอบแนวคิดและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของประเด็นที่ปรากฏ และเพื่อให้สามารถสังเคราะห์ข้อค้นพบที่เป็นองค์รวม โดยข้อค้นพบเหล่านี้จะนำมาใช้ในการจัดทำข้อเสนอสำหรับพัฒนารอบระเบียบวิธีวิจัยที่สะท้อนหลักการอิสลาม และสอดคล้องกับบริบทของอิสลามศึกษาในประเทศไทย

ท้ายที่สุด ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนาในลักษณะที่สามารถประยุกต์ใช้ได้จริง ทั้งในระดับหลักสูตรการเรียนการสอนและในระดับการกำหนดนโยบายการศึกษา เพื่อสนับสนุนการพัฒนาอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาอย่างมีทิศทาง มีรากฐานเชิงวิชาการ และมีความเชื่อมโยงกับโลกสมัยใหม่อย่างสมดุล

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งจากเอกสารทางวิชาการ (ข้อมูลทุติยภูมิ) และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยใช้แบบสอบถาม (ข้อมูลปฐมภูมิ) ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาที่สอดคล้องกับบริบทของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย โดยเน้นความสัมพันธ์กับหลักการศาสนาอิสลาม การเข้าใจบริบทสังคมไทยที่หลากหลาย และการผสานองค์ความรู้ร่วมสมัย ซึ่งข้อมูลจากทั้งสองแหล่งได้ถูกนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ได้กรอบแนวทางที่มีมิติครอบคลุมและสมดุลระหว่างทฤษฎีกับการปฏิบัติจริง ซึ่งกรอบแนวทางที่เสนอนี้สามารถสรุปได้เป็น 7 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดหัวข้อวิจัยที่ควรตอบโจทย์ปัญหาร่วมสมัยของมุสลิมไทยหรือสังคมมุสลิมในระดับโลก สอดคล้องกับศาสตร์อิสลาม และสามารถดำเนินการได้จริงในเชิงภาคสนาม ทั้งในรูปแบบการวิจัยมีส่วนร่วมหรือเชิงปฏิบัติการ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามวิจัยที่ควรมีลักษณะชัดเจน กระชับ และสัมพันธ์กัน โดยตั้งอยู่บนหลักศาสนาอิสลามและมุ่งสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม 3) การเลือกแนวทางวิจัยที่ครอบคลุมทั้งการวิจัยเชิงเอกสาร เชิงคุณภาพ ปฏิบัติการ หรือแบบมีส่วนร่วม โดยอาจบูรณาการแนวคิดจากสังคมศาสตร์หรือมานุษยวิทยากับหลักการอิสลาม (Islamic Epistemology) เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมจริง 4) การใช้กรอบทฤษฎีและหลักการอิสลามที่อิงแหล่งความรู้หลัก เช่น อัลกุรอาน อัซซุนนะฮ์ อิจญ์มาอ์ กิยาส และองค์ความรู้ของอุละมาอ์ ควบคู่กับการประยุกต์แนวคิดร่วมสมัยที่ไม่ขัดกับหลักศรัทธา เพื่อสร้างความเข้าใจต่อปรากฏการณ์ของสังคม

มุสลิมร่วมสมัยอย่างเป็นระบบ 5) การเก็บข้อมูลและการอ้างอิงที่ควรใช้วิธีวิเคราะห์เอกสาร สัมภาษณ์ สังเกต และแบบสอบถาม โดยอ้างอิงตามมาตรฐานวิชาการ พร้อมการจัดบรรณานุกรมเรียงตามภาษา และการระบุดัชนีอัลกุรอาน และหะดีษในภาคผนวก 6) การวิเคราะห์ข้อมูลและการอภิปรายผลที่ควรอาศัยหลักสังคมศาสตร์ควบคู่กับการตีความตามหลักอิสลาม เช่น ตัฟซีร อุซูลุลฟิกฮ์ หรืออิจญ์ติฮาด โดยยึดหลักความยุติธรรม ความไคร้ครวญ และความถูกต้องตามหลักฐาน และ 7) การจัดทำบรรณานุกรมและภาคผนวกที่เป็นระบบ แยกตามภาษา พร้อมปริวรรตอักษรที่จำเป็น และรวมข้อมูลประกอบที่เอื้อต่อการตรวจสอบงานวิจัยอย่างครบถ้วน

ทั้งนี้ จากการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารทางวิชาการและการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 22 ท่าน พบว่า การออกแบบวิธีวิจัยในศาสตร์อิสลามศึกษายังมีช่องว่างระหว่างความเข้าใจทางทฤษฎีกับการประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติ โดยเฉพาะในสามประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การขาดโมเดลวิจัยที่มีลักษณะเฉพาะของศาสตร์อิสลาม 2) ความไม่มั่นใจในการเชื่อมโยงหลักฐานจากคัมภีร์กับทฤษฎีสมัยใหม่ และ 3) ช่องว่างระหว่างผู้สอนกับนักวิจัยรุ่นใหม่ในด้านการวางกรอบแนวทางวิจัย

1. การขาดโมเดลเฉพาะทางของการวิจัยในอิสลามศึกษา

ผู้เชี่ยวชาญหลายท่านให้ความเห็นว่า งานวิจัยด้านอิสลามศึกษามักพึ่งพาแนวทางจากสังคมศาสตร์หรือมนุษยศาสตร์ตะวันตกเป็นหลัก โดยขาดโครงสร้างที่สะท้อนเอกลักษณ์ของศาสตร์อิสลาม เช่น การเริ่มต้นจาก Masa'il (ปัญหาทางศาสนา) และใช้วิธี Istinbat (การอนุมานเชิงหลักศาสนา) ซึ่งถือเป็นรากฐานสำคัญของศาสตร์อิสลามมาตั้งแต่ยุคคลาสสิก หากนำมาออกแบบเป็นกรอบวิธีวิจัย จะช่วยให้แนวทางการศึกษามีความเป็นอิสลามที่แท้จริงมากขึ้น

2. ความไม่มั่นใจในการผสมผสานคัมภีร์กับกรอบทฤษฎีร่วมสมัย

หลายกรณี พบว่า ผู้วิจัยรุ่นใหม่มีความรู้ด้านทฤษฎีร่วมสมัย เช่น Critical Theory, Grounded Theory, หรือ Symbolic Interactionism แต่ขาดความรู้ด้านอุซูลุลฟิกฮ์, ตัฟซีร, หรือทักษะการตีครีญหะดีษ ซึ่งเป็นรากฐานของการตีความในศาสตร์อิสลาม ทำให้เกิดการพิจารณาหลักฐานศาสนาอย่างผิวเผิน หรือไม่สามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีได้อย่างสมดุล

ในทางกลับกัน ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ด้านอิสลามศึกษาแบบดั้งเดิม กลับมีข้อจำกัดในการเข้าถึงแนวคิดร่วมสมัย ส่งผลให้เกิดการแบ่งขั้วความคิดระหว่างสายวิชาการอิสลามแบบคลาสสิกและสายสังคมศาสตร์สมัยใหม่ ซึ่งควรได้รับการจัดเวทีแลกเปลี่ยนและบูรณาการ

3. ข้อเสนอเชิงระบบเพื่อการพัฒนาหลักสูตรวิจัยในอิสลามศึกษา

จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า การพัฒนาหลักสูตรอิสลามศึกษาในระดับอุดมศึกษาควรเสริมรายวิชาด้านการวิจัยที่สะท้อนทั้งหลักการอิสลามและแนวคิดสมัยใหม่ เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้และการผลิตงานวิชาการในสาขานี้ ข้อเสนอหลักคือการเพิ่มรายวิชา “วิธีวิจัยอิสลามศึกษา” ที่บูรณาการหลักการจากอัลกุรอาน-หะดีษ กับระเบียบวิธีทางสังคมศาสตร์ เพื่อสร้างกรอบวิธีวิจัยที่สอดคล้องกับบริบทอิสลาม

นอกจากนี้เสนอให้จัดรายวิชา “การใช้แหล่งข้อมูลอิสลามขั้นสูง” เพื่อฝึกการตีครีญหะดีษ การค้นคว้าทัศนะอุละมาอ์ และการอ้างอิงตำราอาหรับต้นฉบับ รวมถึงวิชา “ปรัชญาการวิจัยกับอิสลาม” เพื่อวิเคราะห์ทฤษฎีวิจัยสมัยใหม่ เช่น Epistemology และ Paradigm of Inquiry จากมุมมองอิสลาม

ในภาพรวม ยังเสนอให้จัดตั้ง ศูนย์วิจัยเฉพาะด้าน เพื่อพัฒนาแนวทางวิจัยในสาขาเฉพาะ เช่น อิสลามกับรัฐศาสตร์หรือเทคโนโลยี โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงหลักศรัทธากับความร่วมมือ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมการพัฒนาการเรียนการสอนด้านการวิจัยในสาขาอิสลามศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยสามารถเสนอแนวทางเชิงนโยบายในสามระดับ ดังนี้

ระดับมหาวิทยาลัย ควรมีการจัดอบรมหรือเวิร์กช็อป สำหรับอาจารย์ผู้สอนรายวิชาวิจัย เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการอิสลามในการวิจัย ควบคู่กับการใช้ระเบียบวิธีวิจัยร่วมสมัย การส่งเสริมดังกล่าวจะช่วยพัฒนาศักยภาพอาจารย์ให้สามารถออกแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับบริบทของอิสลามศึกษาได้อย่างเหมาะสม

ระดับชาติ หน่วยงานศาสนาและการศึกษา เช่น สำนักงานจุฬาราชมนตรี ควรมีบทบาทในการจัดทำมาตรฐานหรือแนวทางกลางเกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัยเชิงอิสลาม เพื่อให้สถาบันการศึกษาใช้เป็นกรอบอ้างอิงในการพัฒนาหลักสูตร ตลอดจนประกันคุณภาพงานวิจัยในสาขานี้อย่างเป็นระบบ

ระดับนานาชาติ ควรเปิดเวทีความร่วมมือทางวิชาการกับประเทศมุสลิมอื่น ๆ ในรูปแบบการประชุมหรือโครงการวิจัยร่วม เพื่อแลกเปลี่ยนแนวทางวิจัย และยกระดับบทบาทของอิสลามศึกษาไทยในเวทีโลกมุสลิมร่วมสมัย

ข้อเสนอเหล่านี้มีเป้าหมายเพื่อวางรากฐานการวิจัยในอิสลามศึกษาให้สอดคล้องทั้งกับหลักการศาสนาและความก้าวหน้าทางวิชาการในระดับสากล

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย พบว่า แนวทางการพัฒนา “กรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา” จำเป็นต้องมีความเป็นระบบ สอดคล้องกับหลักการศาสนาอิสลาม และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการเรียนการสอนด้านนี้ในประเทศไทย ผลการวิเคราะห์สะท้อนแนวโน้มของการวิจัยร่วมสมัยที่เน้นกรอบวิธีวิจัยเฉพาะทาง (Discipline-Based Methodology) ที่ตอบโจทย์บริบทของศาสตร์และกลุ่มสังคมเป้าหมาย โดยประเด็นสำคัญประการแรก คือ 1) การกำหนดหัวข้อวิจัย ซึ่งควรมุ่งตอบปัญหาร่วมสมัย เช่น ความเหลื่อมล้ำหรือการตีความคำสอนในยุคใหม่ โดยต้องสอดคล้องกับหลักการอิสลามและสามารถศึกษาระดับพื้นที่ได้จริง สอดคล้องกับ Najimudeen, M. R. ที่เสนอว่า การวิจัยในศาสตร์อิสลามควรตั้งอยู่บนฐานของ “Social Relevance” และ “Religious Integrity” ถัดมาใน 2) การกำหนดวัตถุประสงค์และคำถามวิจัย ควรมีลักษณะที่ชัดเจน กระชับ และสัมพันธ์กันในเชิงตรรกะ โดยต้องตั้งอยู่บนเป้าหมายเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม (Najimudeen, M. R., 2022) ตามแนวคิดของ Mahmudulhassan, M. et al. ที่เสนอว่าควรเชื่อมโยง “วะหฺย” เข้ากับบริบททางสังคมร่วมสมัย ส่วน 3) แนวทางการวิจัย ควรเลือกใช้ระเบียบวิธีแบบคุณภาพ ปฏิบัติการ หรือแบบมีส่วนร่วม โดยผสมผสานความรู้จาก อัลกุรอานและอัสสุนนะฮ์กับแนวคิดสังคมศาสตร์ร่วมสมัย (Mahmudulhassan, M. et al., 2025) ทั้งนี้ สอดคล้องกับ Hassan, S. A. ที่เสนอกรอบวิจัยอิงอิสลามที่รวมวะหฺยและเหตุผลไว้ในหลักจริยธรรม พร้อมเน้นประโยชน์ต่อชุมชน (Hassan, S. A., 2019) ขณะเดียวกัน Alias, A. ยังเสนอว่า ระเบียบวิธีจากสังคมศาสตร์ควรอยู่ภายใต้กรอบความคิดแบบอิสลาม เพื่อรักษาความน่าเชื่อถือทางวิชาการและคุณค่าศรัทธา สำหรับ 4) การวางกรอบทฤษฎีและหลักฐานทางศาสนา ควรอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีร่วมสมัย เช่น Grounded Theory กับหลักฐานจากวะหฺย โดยใช้หลักของอิสลาม เช่น ความยุติธรรม (Al-'Adl) การไตร่ตรอง (Tadabbur) และหลักฐานที่ชัดเจน (Al-Bayyinah) (Alias, A., 2020) แนวทางนี้สอดคล้องกับ Nasution, A. et al. ที่เน้นความน่าเชื่อถือและจริยธรรมในการตีความศาสนา ขณะเดียวกัน 5) การพัฒนาวิธีวิจัยในยุคดิจิทัล ก็มีความสำคัญ นักวิจัยจำเป็นต้องปรับตัวกับเทคโนโลยี (Nasution, A. et al., 2023) โดยไม่ละทิ้งสาระของศาสนา ดังที่ Zahraini, Z. et al. ระบุว่า การปรับหลักสูตรควรผสมผสานเทคโนโลยีและอัตลักษณ์อิสลามร่วมกันอย่างกลมกลืน ท้ายที่สุด ใน 6) ประเด็นช่องว่างเชิงระบบ ระหว่างนักวิชาการแนวคลาสสิกกับผู้วิจัยรุ่นใหม่ที่ขาดทักษะด้านการใช้แหล่งข้อมูลดั้งเดิม เช่น การตีครีญาห์หะดีษหรือตัฟซีร หากไม่เร่งปรับปรุงหลักสูตร อาจกระทบคุณภาพงานวิจัยในระยะยาว (Zahraini, Z. et al., 2025) ซึ่งสอดคล้องกับ Mukarom, Z. et al. ที่เสนอการปฏิรูปหลักสูตรวิจัยในระดับมหาวิทยาลัย และ 7) เรื่องจริยธรรมการวิจัย (Mukarom, Z. et al., 2024) และ Ali, B. เสนอว่าควรมีแนวทางจริยธรรมชัดเจนตั้งแต่

การตั้งคำถามไปจนถึงการเผยแพร่ผลการวิจัย เพื่อรักษาเกียรติของแหล่งความรู้และเป้าหมายทางศาสนา (Ali, B., 2025) โดยสรุป งานวิจัยนี้เสนอแนวทางพัฒนาวิธีวิจัยอิสลามศึกษาในเชิงระบบ ได้แก่ การออกแบบหลักสูตรการจัดทำคู่มือวิจัยเฉพาะทาง และการจัดตั้งศูนย์วิจัยเฉพาะด้าน เพื่อยกระดับคุณภาพงานวิจัยและเชื่อมโยงอย่างยั่งยืนระหว่างศาสนาอิสลามกับมาตรฐานวิชาการร่วมสมัย

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้สร้างความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางกรอบวิธีวิจัยอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาที่เปิดสอนสาขาดังกล่าวในประเทศไทย โดยเน้นการผสมผสานหลักการศาสนาอิสลามเข้ากับระเบียบวิธีวิทยาร่วมสมัยอย่างสมดุล จากการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า ปัจจุบันยังขาดโมเดลวิจัยเฉพาะทางที่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของศาสตร์อิสลามอย่างเป็นระบบ นักวิจัยจำนวนมากยังไม่มั่นใจในการเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดจากสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สมัยใหม่ งานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอกรอบองค์ประกอบที่ครอบคลุมการกำหนดหัวข้อ การตั้งวัตถุประสงค์ การเลือกแนวทางการวิจัย การวางกรอบทฤษฎี และการใช้เครื่องมือวิจัยบนพื้นฐานของหลักศรัทธาและจริยธรรมอิสลาม โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพการวิจัยและสร้างรากฐานองค์ความรู้ทางอิสลามศึกษาที่มั่นคงและยั่งยืน รวมถึงสามารถผลิตนักวิจัยที่มีศักยภาพในการเปลี่ยนแปลงสังคม ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ได้แก่ 1) นำกรอบแนวคิดไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาในสาขาอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษา 2) พัฒนาระบบการอบรมนักวิจัยรุ่นใหม่ให้ยึดหลักวิธีวิทยาอิสลามร่วมสมัย 3) ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างศาสตร์เพื่อการบูรณาการองค์ความรู้ทางอิสลามกับศาสตร์อื่น ๆ และ 4) สนับสนุนการเผยแพร่ผลงานวิจัยในเวทีวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ส่วนข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต คือ 1) ศึกษาระเบียบวิธีวิจัยเชิงประวัติศาสตร์อิสลามและการประยุกต์ใช้ในงานประวัติศาสตร์ทั่วไป 2) วิจัยแนวทางตะฮ์กิกเอกสารต้นฉบับโดยเฉพาะในตำราลายูโบราณ (Manuscripts) ในภูมิภาคอนุชนดารา และ 3) ศึกษาและพัฒนาระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เหมาะสมกับอิสลามศึกษาและมุสลิมศึกษาในบริบทร่วมสมัย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2566). ยุทธศาสตร์การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม พ.ศ. 2566 - 2570. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). รายงานการวิเคราะห์ข้อมูลผลงานวิจัยด้านอิสลามศึกษาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อับดุลรอซัค มะณี. (2565). แนวทางการเลือกกรอบวิธีวิจัยในอิสลามศึกษา: บทวิเคราะห์เชิงวิพากษ์. วารสารอิสลามศึกษา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 13(2), 45-60.
- Ali, B. (2025). Research methods in religious studies: Focus on Islamic methodology and ethics. Paper presented at the Multi-Disciplinary Research Workshop on the Theme: Multi-Disciplinary Research: A Tool for Academic Development. Retrieved April 4, 2025, from <https://shorturl.asia/7z1e5>

- Alias, A. (2020). Social science research methods and statistics from an Islamic perspective. Retrieved April 4, 2025, from <https://core.ac.uk/download/pdf/300359253.pdf>
- Bakar, M. A. et al. (2022). Islamic Research Methodology in Contemporary Research: Is it Applicable? *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*, 11(1), 919-938.
- Hassan, S. A. (2019). Islamic-based research methodology for development studies. Paper presented at the First International Conference on Islamic Development Studies (ICIDS 2019), Bandar Lampung. Indonesia: EAI.
- Mahmudulhassan, M. et al. (2025). The Integration of Islamic Epistemology in Ethical and Multicultural Education: Pedagogical Strategies and Challenges. *Multicultural Islamic Education Review*, 2(2), 123-135.
- Mukarom, Z. et al. (2024). Islamic education curriculum innovation in the digital era: Challenges and opportunities. *International Education Trend Issues*, 2(2), 317-328.
- Najimudeen, M. R. (2022). Re-Envisioning Islamic Scholarship: Maqasid Methodology as a New Approach. *ICR Journal*, 13(1), 168-171.
- Nasution, A. et al. (2023). Islamic epistemology. *Proceedings Series on Social Sciences & Humanities*, 12, 386-396.
- Zahraini, Z. et al. (2025). Islamic Education Reform in the Digital Age: Challenges and Opportunities for a Modern Curriculum. *Journal of Noesantara Islamic Studies*, 2(1), 1-11.